

Петро РЕНДОВИЧ

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розглядаються питання інвестиційної політики в Україні, визначено проблеми інвестування та запропоновано вирішення наукового завдання формування сприятливого інвестиційного клімату. Значна увага приділена інвестиційній політиці на регіональному рівні.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, інвестиційна політика.*

Важливим питанням інвестиційного розвитку економіки України є пошук достатніх джерел інвестицій. Нині внутрішні інвестиційні можливості держави дуже обмежені, а ринкові джерела інвестицій формуються повільно. Інвестиційні можливості українських банків теж незначні. Все це зумовлює потребу в іноземних інвестиціях. Однак для припливу інвестицій з інших держав потрібно створити сприятливий інвестиційний клімат в Україні, адже іноземні інвестори приділяють цьому фактору особливу увагу в процесі прийняття інвестиційних рішень.

Інвестиційну політику в нашій державі необхідно розглядати як комплекс дій органів влади, спрямовану на мінімізацію соціальних, політичних, комерційних та інших ризиків і стимулювання вкладення капіталів у пріоритетні сектори економіки.

Вагомий внесок у розробку проблем розвитку економіки залежно від інвестиційної політики зробили вітчизняні економісти І. Бланк, А. Гойко, М. Долішній, А. Загородній, М. Козоріз, А. Мерзляк, А. Пересада, В. Федосов та ін. Сучасні інвестиційні теорії відображені в роботах Х. Армстронга, В. Бочарова, Дж. Кейнса, Д. Тейлора, Д. Тобіна. Отримані протягом багатьох років результати практичних досліджень мають вагоме значення для залучення іноземних інвестицій.

Водночас далеко не всі аспекти цієї складної проблеми з'ясовано й обґрунтовано. Аналіз наукової літератури показує, що недостатня увага приділяється розгляду інвестиційної привабливості регіонів.

Метою автора статті є проведення аналізу нинішнього стану інвестиційного клімату в регіонах

України та визначення напрямків його покращення. При цьому вважаємо за доцільне особливу увагу приділити розглядові і вирішенню проблем залучення та реалізації прямих інвестицій як найефективнішої форми іноземного інвестування економіки регіонів. Поліпшення інвестиційного клімату в регіонах позитивно впливатиме на результативність та ефективність залучення будь-яких інвестиційних джерел.

У 2003 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 1319,9 млн. дол. США прямих інвестицій, у т. ч. з країн СНД надійшло 69 млн. дол. (5,2% загального обсягу), а з інших країн світу – 1250,9 млн. дол. (94,8%). Нерезидентами вилучено раніше інвестованого капіталу на 340,4 млн. дол.

Основними формами залучення капіталу були грошові внески, які становили 754,3 млн. дол. (57,1% вкладеного обсягу), та внески у формі рухомого та нерухомого майна – 483,6 млн. дол. (36,6%). Інвестиції надійшли зі 114 країн світу [13].

Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну на 1 січня 2004 р. становив 6657,6 млн. дол. або 140 дол. у розрахунку на одного жителя. Однак фактично вони є важливими не лише як факт залучення коштів в економіку; інвестиції означають прихід у країну крупних транснаціональних компаній, за якими стоять великі ринки, новітні технології, сучасні бізнес-проекти і нова культура управління. Ці фактори визначають якість залучених коштів.

Іноземні інвестори досі вбачають істотний ризик у вкладанні коштів в українську економіку, тому 36,6% їхніх інвестицій залучено у формі рухомого та нерухомого майна, а не у формі вкладень в обладнання і технології. Лише невелика частка інвестиційних коштів вкладається в розвиток нових підприємств за умов їх довготривалого повернення [13].

Найбільш поширеною формою залучення прямих іноземних інвестицій є грошові внески. Протягом кількох останніх років їхня частка збільшилася з 18,8% у 1995 р. до 57,1% у 2003 р. Це очевидний прогрес, але таке збільшення не означає істотного зростання інвестицій у виробництво. У 2003 р. серед найпривабливіших для іноземних інвесторів видів діяльності залишались оптова торгівля і посередництво в торгівлі, фінансові операції та операції з нерухомістю; загалом на них припадала майже третина залучених коштів.

Незважаючи на постійне зростання обсягу інвестицій, кожний четвертий інвестор вилучає свої кошти, вкладені в економіку України. Це означає, що вітчизняна дійсність не виправдовує сподівань четвертої частини всіх інвесторів [4, 9].

Обсяг залучення інвестицій є однією з основних характеристик економічної діяльності як окремих суб'єктів господарювання, так і держави загалом, коли враховувати, що інвестиційний клімат визначається насамперед політичною та економічною ситуацією в країні. Крім зазначеного, особливості трансформаційного періоду в Україні вимагають створення організаційно-інституційних і нормативно-правових засад залучення інвестицій, зокрема іноземних, на нових ринкових принципах.

Незадовільний інвестиційний клімат у нашій державі позначається на завданнях, які ставлять перед собою іноземні інвестори, працюючи в ній. Мета переважної їх більшості полягає у якнайшвидшому отриманні прибутку, тому значна частка капіталів вкладається в торгівлю, сферу послуг і посередницьку діяльність.

Ситуація ускладнюється низьким іміджем України на світовому інвестиційному ринку. В усіх рейтингах вона займає останні місця щодо привабливості свого інвестиційного клімату і перші – стосовно ризику інвестування.

Через великі ризики промислові інвестори-нерезиденти не прагнуть вкладати кошти в розвиток української економіки, хоча бажаних співпрацювати з нашими виробниками багато. Так, деякі швейцарські компанії, що мають новітні технології і капітал, могли б інвестувати вітчизняну машинобудівну галузь. Однак, розвиваючи машинобудування, швидко заробити гроші неможливо, а вкласти потрібно великі кошти; високий же рівень ризиків відштовхує потенційних інвесторів [8, 45].

Концепція стійкого зростання економіки України означає не тільки припинення спаду виробництва і подолання кризових явищ, а й вихід усього господарства на режим стабільного соціально-економічного розвитку, що може бути забезпечено тільки шляхом підвищення конкурентоспроможності промислово-виробничого комплексу. Це передбачає розвиток ефективних виробництв, створення умов, мотивів і стимулів для розширення інвестиційної діяльності – головного завдання структурної перебудови економіки.

Роль регіонального чинника в загальнодержавному контексті дуже важлива, а отже, необхідним є формування такого механізму управління локальними інвестиційними процесами, за допомогою якого регіони могли би концентрувати на своїй території інвестиції для вирішення нагальних соціально-економічних проблем. У зв'язку з цим питання формування, оцінки та використання інвестиційного потенціалу регіонів особливо актуальні та значимі.

При визначенні інвестиційних пріоритетів повинен враховуватися вплив інвестиційних процесів на соціально-економічний розвиток регіону, стан світового ринку відповідних товарів і послуг, вимоги до захисту навколишнього середовища тощо.

Потрібно звернути особливу увагу на необхідність підтримки інвестиційних вкладень у науково-технічну й інноваційну сфери діяльності. Пріоритетність науково-технологічного забезпечення

економіки регіонів досягається тим, що при інвестуванні в провідні галузі їхнього господарства треба насамперед заохочувати вкладання капіталу у вигляді прав інтелектуальної власності.

Критерії, якими керується при вкладанні капіталу інвестор, зокрема іноземний, відомі і практично незмінні протягом останніх років. Безумовним є те, що він передусім зважає на загальнодержавні умови створення сприятливого інвестиційного клімату і підвищення інвестиційної активності. Ці умови мають бути керівництвом до дії для урядів, які бажають суттєво збільшити пропозицію капіталу на внутрішньому ринку. Водночас інвестор оцінює умови, які склались історично і можуть забезпечити в межах своєї компетенції органи місцевого самоврядування.

Аналіз практики іноземного інвестування свідчить, що при прийнятті рішення щодо вкладання коштів інвестор враховує:

- розміщення об'єкта інвестування поблизу основних ринків;
- легкість доступу до сировини та робочої сили;
- наявність розвинутої транспортної інфраструктури;
- наявність розвинутої системи сучасних видів зв'язку;
- знання ринків збуту;
- соціально-політичну стабільність у регіоні;
- сприятливість екологічної ситуації;
- готовність влади створювати прийнятні умови для іноземних інвесторів;
- відсутність бюрократичних бар'єрів на шляху інвесторів.

У регіональному розподілі 80% усіх іноземних інвестицій залучено в підприємства 8 регіонів і м. Києва (рис. 1) [12]. Це свідчить, зокрема, про велике значення, яке надають інвестори інфраструктурному й економічному розвитку регіонів в Україні.

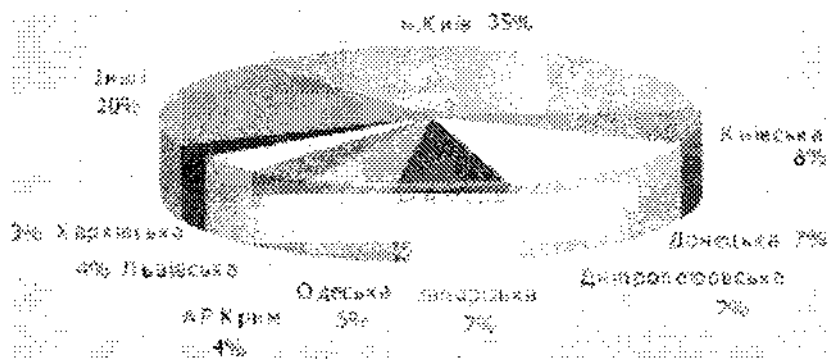

Рис. 1. Регіональна структура іноземних інвестицій на 1 січня 2003 р.

У сучасних умовах інвестиційна сфера значною мірою зазнає впливу ринкових факторів. Ринкове реформування української економіки супроводжується поступовим зменшенням ролі держави та органів місцевого самоврядування у здійсненні безпосередньої інвестиційної діяльності, що відображається в невпинному скороченні централізованого фінансування капіталовкладень. Наслідком цього процесу є обмеження простору прямого державного управління та адміністрування в інвестиційній сфері, що закономірно відповідає інтересам інвесторів, зацікавлених у послабленні бюрократичного тиску. Одночасно вони справедливо очікують від державних органів і місцевого самоврядування створення сприятливих умов для самофінансування інвестицій і підтримки інвестиційної діяльності.

Отже, внутрішні та зовнішні фактори вимагають якісних змін у ролі державної влади в інвестиційному процесі. При цьому тут з'являються нові підходи та напрямки, назріває необхідність застосування інших методів державного регулювання інвестицій. Вони полягають сьогодні у переході від бюрократичного адміністрування до обслуговування інвестиційного процесу, цілеспрямованого формування сприятливого та конкурентоспроможного інвестиційного клімату, підтримки підприємництва та інвестиційної діяльності.

Для функціонування інвестиційного процесу надзвичайно важливо забезпечити його ефективне управління. Вирішення цієї проблеми залежить насамперед від рівня підготовки спеціалістів. Якщо не буде підготовлено компетентних спеціалістів, найімовірніше, не вдасться скерувати інвестиційний процес у потрібне русло.

Необхідно довести до керівників усіх рівнів розуміння ролі інвестиційного клімату для повнокровного функціонування інвестиційного процесу. Багато керівників на місцях вважають, що несприятливий в Україні інвестиційний клімат сформувався внаслідок лише неефективної діяльності центральних органів законодавчої та виконавчої влади. Такою позицією вони намагаються виправдати власну бездіяльність і некомпетентність у цьому питанні.

Хоча вплив центральних органів державної влади на формування інвестиційного клімату є визначальним, дуже багато можна зробити й на нижчих рівнях управління. Про це свідчать, наприклад, показники обсягів іноземних інвестицій на одного жителя в різних регіонах країни, які значно різняться між собою. Тому розуміння керівниками обласного та районного рівнів того, що і як потрібно зробити для вирішення проблеми в межах їхньої компетенції, має бути властиве кожному з них. Тільки ефективна робота в цьому напрямку на всіх рівнях управління забезпечить необхідний результат. Неприпустимо, коли дехто з місцевих керівників веде переговори з потенційним інвестором, навіть не розглянувши можливість надання йому необхідних гарантій для захисту інвестицій.

На нинішньому етапі органи місцевого самоврядування та їхні керівники повинні сконцентрувати свою діяльність на вирішенні проблем, які відповідають інвестиційним потребам регіонів і вимогам іноземних інвесторів, мають вирішальне значення для формування сприятливого і конкурентоспроможного інвестиційного клімату.

Підготовка спеціалістів для управління інвестиційним процесом надзвичайно важлива також для того, щоб інвестор, який прагне реалізувати проект, ознайомився та оцінив рівень компетентності партнерів. Це суттєво впливає на психологічний клімат у команді менеджерів проекту, а його роль для успішної реалізації цього проекту важко переоцінити.

Ефективна інвестиційна політика України має передбачати використання державних коштів як засобу створення первинних умов для залучення приватних та іноземних інвестицій у розвиток пріоритетних галузей економіки. Особливу увагу варто приділити інвестиційним проектам із змішаними інвестиціями, в яких використовується державна частка як гарантія цільового спрямування інвестиційних ресурсів. Крім цього, в умовах економічної кризи товаровиробники не можуть самостійно здійснювати інвестування у масштабах, необхідних для структурних змін і технічного переобладнання виробництва. Розв'язання цієї проблеми є важливим завданням державної влади.

Для приватних підприємств державне регулювання їх інвестиційного забезпечення порівняно з державним сектором має певні відмінності. Однак державний і приватний сектори функціонують у загальній інвестиційній сфері та певному інвестиційному кліматі, який створюється за допомогою регулювання шляхом законодавчо-нормативного забезпечення в країні, організаційних заходів щодо гарантування і страхування ризиків, прямого державного фінансування інвестиційних програм.

На жаль, в Україні рівень законодавчого забезпечення інвестиційної діяльності взагалі та діяльності іноземних інвесторів зокрема ще не можна визнати оптимальним. Головна тут проблема – часті і непередбачені зміни законодавчих і підзаконних актів; окрім цього, інколи такі зміни суперечать економічним законам і потребам розвитку суспільства. Зрозуміло, що за умов трансформації економіки та соціально-політичних відносин держава шукає адекватні законодавчі важелі регулювання, проте чинні суб'єкти повинні мати хоча б мінімальні гарантії стабільності для планування своєї діяльності.

Частково вирішити питання, пов'язані з удосконаленням нормативної бази у сфері іноземного інвестування, могло би створення Центру моніторингу інвестиційного клімату. Такий центр міг би аналізувати і прогнозувати інвестиційну діяльність у країні, галузі, регіоні після введення в дію того чи іншого правового акта [3, 112].

Незважаючи на зміни на внутрішньому та зовнішньому інвестиційних ринках, система управління інвестиційним процесом в Україні продовжує залишатися значною мірою адміністративно-бюрократичною.

Спрощення і впорядкування державного адміністрування, створення умов для ринкового саморегулювання інвестиційного процесу є вкрай необхідним. У цьому полягає сьогодні одне з головних завдань. Вирішення його сприятиме також підризу основ корупції в нашій державі.

Із розв'язанням проблем інвестиційного клімату створюються не лише нормальні умови для роботи інвесторів та економічного зростання, а й визначається майбутнє України, її місце і роль у сучасному світі.

Література

1. Вдович П., Дацишин М. Визначення конкурентоспроможності регіонів щодо інвестиційної політики в Україні // *Проблеми науки*. – 2003. – № 11. – С. 34–40.
2. Вовченко О. Інвестиції: економічна сутність та форми. // *Актуальні проблеми економіки*. – 2004. – № 6. – С. 18–23.
3. Захарін С. Перспективи інтеграції України у міжнародний інвестиційний ринок. // *Фінанси України*. – 2003. – № 9. – С. 102–112.
4. Левченко З. Інвестиційний клімат: від ізоляції до відкритості // *Цінні папери України*. – 2003. – № 43. – С. 9–10.
5. Мацибора Т. Прямі іноземні інвестиції в економіці перехідного періоду // *Економіка АПК*. 2003. – № 8. – С. 100–104.

6. Ніколаєва Т. Клімат для інвестиційного дощу // *Юридичний вісник України*. – 2004. – № 24. – С. 7.
7. Пересада А. Інвестиційний процес в Україні. – К.: Лібра, 1998. – 392 с.
8. Покотило В. Швейцарські інвестиції в економіці України: реалії та перспективи // *Економічний часопис XXI*. – 2004. – № 9. – С. 45–46.
9. Поплавська Ж., Поплавський В. Інвестиційний імідж: регіональні аспекти // *Фінанси України*. – 2004. – № 7. – С. 47–55.
10. Самсоненко Л. Формувати сприятливий інвестиційний клімат // *Урядовий кур'єр*. – 2003. № 105. – С. 3.
11. Федоренко В., Гойко А. Інвестознавство: Підручник / За ред. В. Федоренка. – К.: МАУП, 2000. – 408 с.
12. www.ipa.net.ua.
13. www.kmi.gov.ua.